УДК 811.111'373

Михайленко В. В.,
Буковинська державна фінансова академія, м.Чернівці

РАНГОВА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Стаття присвячена реконструкції концепту ранг в картині світу, моделюванню концептосфери та семантизації концепту в англомовній картині світу. У ході використання методів семантичного аналізу отримано лексико-семаничне поле рангу, що слугуватиме основою для подальшої категоризації семантичного простору, де в центрі знаходиться мовець.

Ключові слова: *концепт, концептосфера, сематизація, категоризація, антропоцентричний, поле.*

The present paper is focused on reconstructing the concept rank and its conceptual system. The units which can verbalize the concept constitute a lexical-semantic domain, where a nucleus and peripheries are defined with the help of semantic analyses. The domain can be employed for a further categorization of language semantic space with the speaker in its centre.

Key words: *concept, semantizing, categorizing, anthropocentric, domain.*

Вступ до проблематики

Мовознавство у пошуках свого предмету не може обійти основне питання філософії – про відношення мислення до буття, про відношення ідеального до матеріального, об'єктивного до суб'єктивного. Поняття мовної картини світу дві взаємопов'язані, хоча і різні ідеї: (1) картина світу, запропонована мовою відмінна від наукової; (2)кожна мова малює свою картину. Реконструкція мовної картини світу є одним із важливих завдань сучасної лінгвістичної семантики. Протиставлення універсума світу людини знаходиться у витоках мови. Ключовим у триаді " світу, людини та мови" є людина [4, с. 47-49].

Теоретичне обґрунтування

Антропоцентричний підхід до вивчення мовних одиниць пов'язаний з впливом політичних, культурних і соціальних факторів на розвиток мови у XX столітті. Антропоцентризм є одним з домінуючих принципів світогляду людства протягом багатьох століть. Виникнення антропоцентризму належить до античної епохи. Пізніше антропоцентризм відродився в гумбольдтовській традиції. Античні концепції були сприйняті В. Гумбольдтом опосередковано, як асимільоване знання, однак антропоцентризм В. Гумбольдта не знайшов послідовного втілення в лінгвістиці. Антропоцентризм став особливо помітним у науці в останні десятиріччя XX століття і стимулював швидкий розвиток міждисциплінарних гуманітарних досліджень, в основі яких лежить триєдність "людина – мова – культура".

© Михайленко В. В., 2010

Відомо, що мова є атрибутом виключно людини. Одночасно людина знаходиться у центрі картини світу, зображеній мовою. Мова використовує людину як точку відліку для опису різних рис – простір, час, розмір, форму місце розташування. В залежності від різних обставин мовець може виступати як суб’єкт мовлення (мовець), суб’єкт свідомості, сприйняття, волі,, емоцій, або як фізичне тіло, що займає певне положення у просторі. Фігура людини мовця є також центральною для категорій дейксису, часу та модальності.

І. Г. Ольшанський зазначає, що “принцип антропоцентризму виявляється в двох аспектах: перший – “людина в мові”, де він виступає як форма свідомості і транслятор культури, другий – “мова в людині”, що є мірою всіх речей, в тому числі мови та культури” [7, с. 30]. Антропоцентризм як методологічний принцип є важливим для сучасних лінгвістичних досліджень, які здійснюються в когнітивній парадигмі знань, і полягає в тому, що наукові об’єкти вивчаються, перш за все, відповідно до їх значення для людини, за їх призначенням у її життєдіяльності, за їх функціями в розвитку людської особистості

У лінгвістиці антропоцентричний принцип пов’язаний зі спробами розглядати мовні явища в межах діади “мова та людина”. Ю. М. Караулов підкреслює, що не можна пізнати мову саму по собі, не звернувшись до її творця, носія, користувача – до людини, конкретної мовної особистості [5].

У сучасній когнітології домінує думка про те, що в основі різних структур знань про світ лежить концепт – одиниця ментальної інформації. Згідно з найбільш відомим визначенням О. С. Кубрякової, концепт – це одиниця “ментальних чи психічних ресурсів нашої свідомості й тієї інформаційної структури, що відбиває знання та досвід людини” [6, с. 146].

Постановка питання

Концепт розглядають як одиницю ментального процесу, яка кодується в мові та відображає передусім елементи категоризації світу. Він існує в ментальній сфері людини (її свідомості) як сукупність знань та інформації про актуальний та ймовірний стан справ у реальному світі у контексті емоцій, переживань, асоціацій. Усвідомлення його як ментального утворення не тільки уможливлює реконструювання ментального світу носія концептуальної системи, світу носія концептуальної системи, світу його психічного складу, але й відтворення його етнокультурного образу. Кожна мова віддзеркалює певний спосіб сприйняття й організації (концептуалізації) світу. Представлені всі значення утворюють певну систему поглядів – колективну філософію, яка стає домінантною для всього мовного соціуму. Спосіб концептуалізації, притаманний даній мові, є універсальним і в той же час національно специфічний. Відповідно, носії різних мов бачать світ по-різному, через призму своїх мов.

Завдання даної розвідки – концептуалізація *rank* в англомовній кар-

тині світу та його семантизація в системі англійської мови. Термін “концепт” корелює з терміном “поняття”, оскільки знання людини, які закріплені в понятійній формі й представляють репрезентацію об’єкта через поняття – опрацьований наукою концепт. На основі цього О.В. Афанас’єва визначає концепт, як “фрагмент світу, зупинений когнітивною структурою, що частіше за все виступає у вигляді групи концептів, які, у свою чергу, виступають у ролі значення слів” [3, с. 7]. Концепти розкриваються в значеннях одиниць мови [2, с. 118], для чого розроблений концептуальний аналіз, як головний метод логічного аналізу мови когнітивної лінгвістики, що передбачає моделювання (з застосуванням різних метамов або природної мови) й опис концептів – інформаційних структур свідомості, які виступають структурованою сукупністю вербальних і невербальних знань про об’єкт концептуалізації. Одним із розповсюджених прийомів реконструкції мовної картини світу є аналіз метафоричної сполучуванності слів з абстрактною семантикою, який вирізняє конкретний образ, який порівнюється у наївній картині світу з даним абстрактним поняттям. Даний метод використаний нами для побудови концептосфери “rank” в англомовній картині світу. Деякі дослідники диференціюють концепти за ступенем узагальнення, поділяючи їх на конкретно-чуттєві образи, уявлення, схеми, поняття, прототипи, фрейми, сценарії (скрипти), гештальти [7, с. 14]. Щодо структури, концепт визначають як складну ментальну репрезентацію, утворену кількома каузально пов’язаними елементарними репрезентаціями, які, у свою чергу, формуються внаслідок первинної взаємодії людини із середовищем [10, с. 215], тобто концепт народжується як образ, але, поступово перетворюється з чуттєвого образу у власне розумовий [11, с. 215].

Новітні розробки

Кожен концепт, що є квантом структурного знання, можна встановити завдяки словниковим дефініціям, які охоплюють різні мовні засоби репрезентації. Як стверджує О. Селіванова, його ознаки під час вербалізації постають як семи, що набувають загальнонаціонального, варіантного, групового й індивідуального характеру, закріпленого за певним способом мовної реалізації, який фіксує, зберігає й передає концептуальні та емоційно-оцінні уявлення конкретного суспільства чи особи про навколишній світ [9, с. 102].

Реконструкцію концептосфери *rank* необхідно почати з аналізу енциклопедичного визначення, що дасть можливість побудувати її як автономний конструкт [див. концептуальний аналіз: 1, с. 169-172]. Так, наприклад, енциклопедія World Book у військовому дискурсі визначає *rank* як *authority* “повноваження”. *Rank* вживається для визначення рангу офіцера, а для іншого складу – *rating* або *grade*, зазначені номінації підкреслюють *duties* “обов’язки” та *power* “владу”. У США Конгресс встановлює військові *ranks* і *grades* та регулює *appointments* і *promotions*.

При поглибленні категоризації світу (військовий, наприклад, private, major, colonel, general, цивільний, наприклад, head, manager, CEO; дипломатичний, наприклад, attaché, consul, emissary, secretary, envoy, ambassador; церковний, наприклад, preacher, minister, chaplain, pastor, vicar, , rector, parson, curate, deacon, priest, father, bishop; освітянський, наприклад, teacher, tutor, lecturer, assistant/associate/full professor; медичний, наприклад, medic, nurse, doctor, general practitioner, surgeon; геральдичний, наприклад, gentry, count, lord, duke та ін. фрагменти) ми деталізуємо дану концептосферу, див.:

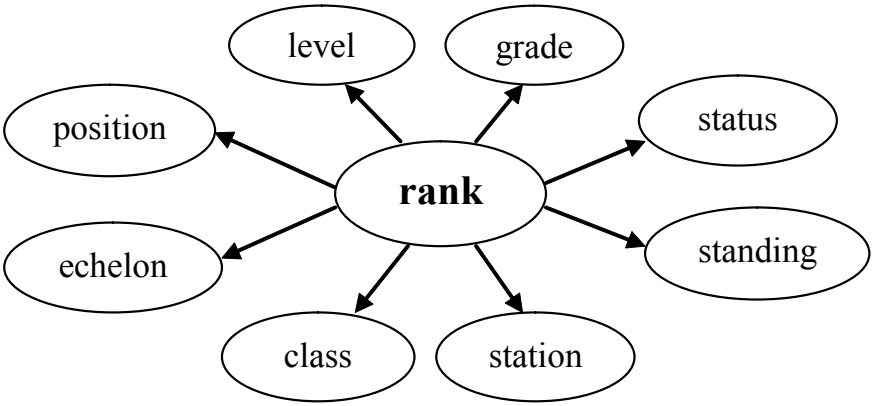

Рис. 1. Концептосфера “rank” в англомовній картині світу

Проте у результаті розширення когнітивного простору та парафрази кожного субконцепту через субконцепт *position*, який також входить до складу значення лексем, що представляють субконцепти, ми отримаємо мегаконцептосферу *position* (place occupied, place in society, status, employment) вербалізовану в семантичному просторі англійської мови.

Для подальшої класифікації понятійної системи введемо декілька діад – світський – не-світський, для останнього також уводиться діада – цивільний – військовий, де можна вирізнити пара-військовий – суто військовий і далі за родами військ та ін. Таким чином, ми отримаємо рангову таксономію, ієрархічно організовану.

Складовими значення лексеми “rank” виступають 8 компонентів – *position, level, grade, echelon, class, status, standing і station*. Кожен компонент у системі мови представлений певною лексико-семантичною групою:

position – *status, place, level, rank, stature, prestige, class, post, appointment, role, occupation, employment, function, office, placement*;

level – *post, rank, standing, status, position, standard, rung, class, stratum, degree*;

grade – *rank, level, echelon, standing; npocmopy, class, status order, rung, stratum*;

echelon – *level, rank, grade, rung, position, order*;

class – *social division, stratum, rank, level, echelon, status*;

status – *standing, rank, level, place, prestige, stature, honour, distinction, authority*;

standing – *status, rank, seniority, eminence, prestige, stature, distinction*;

station – *rank, place, status, position, social class, stratum, level, grade, caste, degree.*

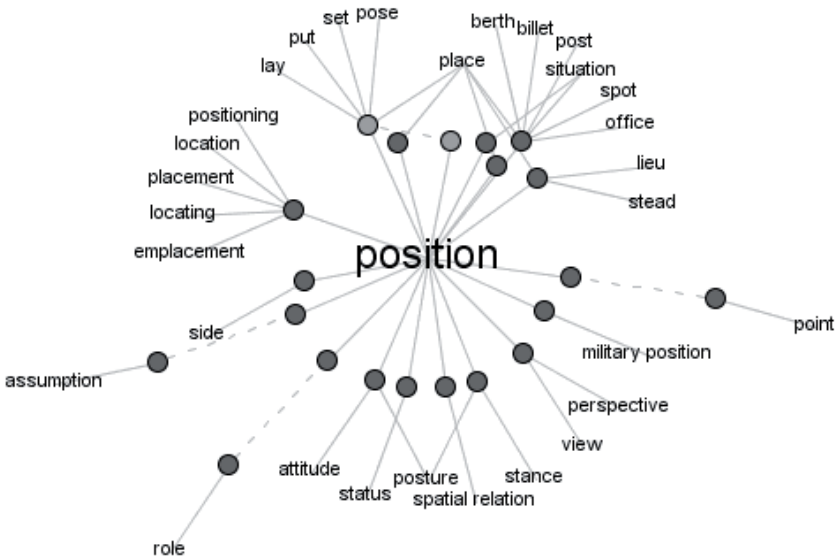

Рис. 2. Концептосфера *position* **в англомовній картині світу**

Як видно, до складу всіх груп входить лексема *rank*, що свідчить про її домінантність. Це дає нам можливість побудувати лексико-семантичне поле рангових іменників, де лексема *rank* із своєю лексико-семантичною групою утворює центр поля, а наступні лексеми (з їхніми лексико-семантичними групами) утворюють 7 периферій:

1.*position*, наприклад:

Fools are put in many high positions. Ecc.10:6.

Not keep their position of authority. Jude 1:6.

2.*status*, наприклад:

Normally, his status would have reserved one of the taste screens for him,

but since there were 24 scientists and crew members assigned to the exploration ark to be briefed, the four members of the scout ship that had discovered the aliens, and the Deep Space Exploration scientists and managers, he had to content himself with watching one of the intensity-only visual screens built into the low walls of the meeting room. L. Robert

3.*place*, наприклад:

At least she raised her eyes and looked at me for a moment; after that I would not have exchanged places with a king. Bram Soker.

4.*level*, наприклад:

He rose to the level of general manager. OED

5.*stature*, наприклад:

She has grown in stature since winning the Tchaikovsky Piano Competition. OED

6.*station*, наприклад:

The captain’s high station in life entitled him to wear a purple robe dyed with the valuable extract from the murex snail. Clive Cussler

7.standing, наприклад:

His standing as a film director has risen in recent years. OED.

Чим далі від центру знаходиться лексема, тим вільніші їхні відносини, і, навпаки, чим ближче до центру, тим тісніше семантичні зв‘язки. Зауважимо, кількість кіл, периферій, залежить від об‘єму корпусу фактологічного матеріалу, тому ми додали 8-у периферію або n-периферію (див.: Рисунок № 3).

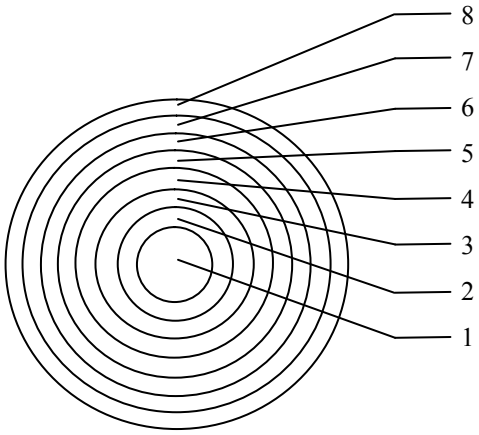

Рис. 3. Структура лексико-семантичного поля *rank* у системі мови

Перетин периферій та перехід з одної периферії в іншу можливі під впливом авторської інтенції, регістру дискурсу та контексту функціонування лексеми. Але в цьому випадку необхідно розглядати динамічну семантику кожної окремої лексеми у структурі дискурсу, де реалізуються певні компоненти значення лексеми.

Завдяки концептуальному аналізу змодельовано концептосферу *rank* в англомовній картині світу та лексико-семантичне поле концепту rank у системі англійської мови, що може бути основою для дослідження функціональної семантики складових поля у структурі дискурсу.

Література:

1. Александрова О. В. К вопросу о концепте и концептуальном анализе. / О. В. Александрова // Горизонты современной лингвистики: Традиции и новаторство: Сборник в честь Е. С. Куряковой. – М.: Языки славянских культур, 2009. – С. 169-178.

2. Андрусяк І. В. Концептуалізація дійсності англійськими неологізмами кінця століття // Вісник Харьківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – Харків: Константа, 2003. – № 586. – С. 117-119.

3. Афанасьева О. В. Новые подходы к изучению частей речи / О. В. Афанасьева // Языковая категоризация (части речи, словообразование, теория номинации). Материалы Круглого стола, посвященные юбилею Е. С. Кубряковой по тематике её исследований. Октябрь 1997 г. – М., 1997. – С. 6-10.

4. Зубова Л. Г. Эволюция общей теории языка в свете его отношения к миру и человеку / Л. Г. Зубова // Семиотика, лингвистика, поэтика: К столетию со дня рождения А. А. Реформатского. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 768 с. – (Studia philological).

5. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов – М. Наука, 1987. – 263 с.

6. Кубрякова Е. С. Части речи в ономасиологическом освещении / Е. С. Кубрякова – М. Наука, 1978. – 188 с.

7. Лакофф Дж. Мышление в зеркале классификаторов /Дж. Лакофф // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XXIII. Когнитивные аспекты языка: Пер. с англ. / Сост, ред., вступ. сл. В. В. Петрова и В. И. Герасимова. – М.: Прогресс, 1988. – С. 12-52.

8. Ольшанский И. Г. Лингвокультурология в конце XX века: Итоги, тенденции, перспективы / И. Г. Ольшанский. // Лингвистические исследования в конце двадцатого века. – М.: Наука, 2000. – С. 26-56.

9. Селіванова О. О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд) / О.О. Селіванова. – К.: Вид-во Українського фітосоціологічного центру, 1999. – 148 с.

10. Селиванова Е. А. Когнитивная ономасиология / Е. А. Селиванова. – К.: Изд-во Украинского фитосоциологического центра, 2000. – 248 с.

11. Тищенко К. Метатеорія мовознавства / К. Тищенко. – К.: Основи, 2000. – 350 с.